

A SZAPOLYAI-CSALÁD ÉS TRENCSEN

KENYERES ISTVÁN

Tanulmányomban egy olyan várról és uradalomról lesz szó, amely a Szapolyai család életében Mohács előtt nagy fontossággal bírt, majd pedig Mohács után a várral kapcsolatos néhány esemény kihatott az akkor már a magyar királyi trónon ülő Szapolyai János uralkodásának kezdeti szakaszára.

Trencsén várát¹ Szapolyai István – ekkor már mint szepesi gróf – 1477-ben kapta zálogbirtokul Hunyadi Mátyástól. A vár František Hag (magyarosan Hági Ferenc) özvegyénél, Margitnál volt zálogban 6200 Ft értékben, ezt az összeget emelte fel Mátyás 15.000 Ft-ra.² A zálogadomány kiterjedt Szapolyai István bátyjára, Imrére és utódjaikra is. Trencsén stratégiai fontosságú hely volt, sűrűn fordultak meg a magyar királyok, elegendő itt most Zsigmondra utalnunk, aki a husziták elleni hadjáratok kiinduló-támaszpontjául gyakran használta a várat. Mátyás is többször megfordult a várban a csehországi és sziléziai területek elleni hadjáratai alkalmával. A vár jelentősége ezekben az években nyilvánvaló volt, hiszen ez volt a legfontosabb hazai támaszpont Morvaország és Szilézia felé, nem volt véletlen, hogy korábban Mátyás fontos bizalmi embere, František Hag cseh zsoldoskapitány volt Trencsén zálogbirtokosa. Szapolyai István, aki ekkor Szilézia főkapitánya (1474–1481) volt,³ szintén hasonló stratégiai okokból juthatott hozzá a rendkívül fontos várhoz. A trencsényi várral ugyanakkor tovább bővült a Szapolyaiak már akkor is tekintélyes birtokállománya. A trencsényi vár ráadásul igencsak „jó fogásnak” számított, hiszen egy viszonylag jelentős birtokállománnyal, már akkor is impozánsnak mondható palotával rendelkező várat sikerült megszerezniük. A várbirtok nagyságáról az első adat 1439-ből maradt fenn, ekkor *Trencsén és Leva (Illava)* városokon kívül 29 további birtok tartozott Trencsén várához.⁴ Amikor a várbirtok a Szapolyaiak kezére került, már valamivel kisebb volt, hiszen például a korábban Trencsénhez tartozó Leva (Illava) vára ekkor már önálló birtokot alkotott és Kinizsi Pál kezére került.⁵ Szapolyai István Hunyadi Mátyás halála után igyekezett zálogbirtokát az új uralkodóval, II. Ulászlóval is bebiztosíttatni, ezért 1490

¹ A vár történetére ld.: KÁROLYI 1910; MENCLOVÁ 1956. A Mohács utáni eseményekre részletesen: KENYERES 1995, 5–72. Főként az uradalom igazgatására és gazdálkodására ld.: KENYERES 1997, 99–142.

² FEKETE NAGY 1941, 80., 408. Fekete – tévesen – azt állítja, hogy a Szapolyaiak is 6200 Ft-os zálogösszegért váltották magukhoz Trencsént, azonban Mátyás inskripciójában a fenti összegek szerepelnek. MOL DL 17981. A Szapolyaiak beiktatására ld. MOL DL 17982.

³ KUBINYI 2001, 79.

⁴ FEKETE NAGY 1941, 80–81.

⁵ FEKETE NAGY 1941, 72–73.

novemberében egy új záloglevelet eszközölt ki a várra.⁶ A zálogjogot Ulászló Szapolyai Istvánnak élethossziglan biztosította, illetve halála esetén az inskripciót örökösére terjesztette ki (Szapolyai Imre ugyanis időközben, 1487-ben elhunyt). Nem sokáig maradt azonban Trencsén zálogbirtok: 1493-ban a várat II. Ulászló Szapolyai Istvánnak és fiának adományozta immáron örökjogon, az oklevélben minden bizonnyal először szerepel a későbbi magyar király: Szapolyai János.⁷ A túróci konvent által kiadott, a beiktatásról szóló oklevelében felsorolják a vár tartozékait, amelyhez Trencsén városán kívül 14 egész birtok és további 12 részirtok tartozott.⁸ A Szapolyaiak hosszú távra igyekeztek a megyében berendezkedni: Kinizsi Páltól 40.000 Ft-ért zálogba megszerezték Leva, Kasza és Lietva váruradalmait is, majd pedig 1495-ben donációt is szereztek ezen birtokokra. Ezt követően pedig kisebb birtokrészeket szereztek a megye területén, illetve az uradalmak szempontjából előnyös birtokcseréket hajtottak végre.⁹

A Trencsén megyei birtokszerzések már egy új birtokközpont kialakítását szolgálták: a Szapolyai-család ugyanis az 1490-es években az addigi Szepesvár helyett Trencsént tette meg családi rezidenciának.¹⁰ A pontos dátumot nemigen lehet meghatározni, minden bizonnyal 1493 után történhetett meg a váltás. A székhelyváltásnak egyaránt lehettek gazdasági és kényelmi okai. A Szapolyai birtokok a XV. sz. végén ugyanis három nagy tömbben helyezkedtek el: első helyen említhetjük a legelőször megszerzett nagy uradalmat, Tokajt (1459) és környékét: Regéc, Tállya, Boldogkő várait (Abaúj és Zemplén megyékben),¹¹ majd innen Tornán és Szádváron át egészen a Szepességig és Sárosig elnyúlva¹² helyezkedett

⁶ MOL DL 19691. Az inskripció nem említi összességében a zálogösszeget, hanem csak a korábbira tesz utalást.

⁷ MOL DL 19967.

⁸ FEKETE NAGY 1941, 81.; MOL DL 19969.

⁹ FEKETE NAGY 1941, 408–409.

¹⁰ KUBINYI 1989, 87–93, itt 89.; KUBINYI 1991, 221–228, itt 215.; KÁROLYI 1910, 49. A készülő Szapolyai-itinerárium szerint az első ismert trencsényi keltezés Szapolyai Istvántól 1492. május 9. IVÁNYI 1910, 3037. sz. Az adatért köszönettel tartozom Horváth Richárdnak.

¹¹ Ezen birtokok megszerzésére ld. HORVÁTH 2001, 99–112.

¹² *Az 1493 körül Szapolyaiak kezén lévő nagyobb birtokok és megszerzésük/birtoklásuk éve:* Zemplén: Tokaj (1459), Tállya (1461); Abaúj: Regéc (1464), Boldogkő (1464/1467/72); Torna megye: Szádvár (1470), Torna (1476); Gömör megye: Murány (1470) és Krasznahorka (az uradalom fele a vár nélkül, 1470-től); Sáros megye: Sáros (1493), Palocsa (1462–1505); Szepes vm.: Szepesvár (1460), Rihó (1462), Késmárk (1465). Szatmár (1481-től biztosan) és Németi (1465) (Szatmár megyében) Veszprém: Pápa, Ugod (1460-as évek vége) és Csesznek (1479); Valkóban: Németi (1478). *Későbbi birtokszerzések:* Pozsega: Kővár (1498 e.); Szepes vm.: Gölnic, Szomolnok (1498 e.), Liptó: Liptóújvár (1498 k.); Abaúj: Gönc (1500), Telkibánya (1517), Lippa (1514), Debrecen (1520). Adatok: ENGEL [CD-Rom]; CSÁNKI 1890–1897.; HORVÁTH 2001.; HORVÁTH

el a legnagyobb tömb. Ennek volt az első rezidenciális központja Tokaj, majd lett az 1460-ban megszerzett Szepesvár. A második nagyobb birtoktömb az 1460-as évek közepe óta létezett és főként Veszprém megyére koncentrált: Pápa, Ugod és később Csesznek várai körül.¹³ Tulajdonképpen a két nagyobb birtoktömb közötti összekötő kapocs lehetett a Trencsén megyei birtokközpont, innen közelebb voltak a dunántúli uradalmak és a szlavóniai – ne felejtsük el: a Szapolyaiak Pozsega megyéből származtak és továbbra is jelentős birtokokkal és familiárisi körrel rendelkeztek Szlavóniában – törzsbirtokok, ill. a szepesi birtokkomplexum sem volt messze.¹⁴ Trencsén mint új rezidencia – Szepesvárhoz hasonlóan – excentrikus helyzetben található, de mint Kubinyi András is hangsúlyozza, ez jellemző más főúri rezidenciákra is.¹⁵

A család azonban nem csak ezért tehetett át a rezidenciáját Trencsénbe: a vár és palotája rangjukhoz jobban illő, kényelmesebb hely volt. Megközelítése is egyszerűbb volt, mint a jóval magasabb fekvésű Szepesvárnak. Trencsén mellett szóltak jó közlekedési adottságai is: könnyedén megközelíthető a Vág völgye mentén Budáról. Felvetődhet, hogy Szapolyai István második felesége, Hedvig tescheni hercegnő kedvéért tette át székhelyét Trencsénbe. Ugyan Teschen földrajzilag közelebb van az addigi székhelyhez, Szepesvárhoz, azonban a közlekedési viszonyok, így a Jablonkai-hágón való egyszerűbb átkelés révén talán könnyebben volt megközelíthető Trencsénből, mint Szepesvárról. A másik tényező maga Trencsén városa lehetett. A már akkor is széles kiváltságokkal rendelkező, magát szabad királyi városnak tekintő Trencsén¹⁶ város az új rezidenciának megfelelő ellátási hátteret

2002. Köszönettel tartozom Horváth Richárdnak, aki rendelkezésemre bocsátotta kéziratot művének vonatkozó részeit.

¹³ Pápa és Ugod 1464 és 1468 közötti időszakban került a Szapolyaiak kezére, Csesznek egy évtizeddel később, 1478-79 körül. A Szapolyaiak Veszprém megyei térnyerésére ld. HORVÁTH 2002, 53–59.

¹⁴ Az 1494–1495. évi számadások szerint az összeírásban szereplő 41 vármegyében 157.131 ½ adózó porta volt, ebből Szapolyai István 25 vármegyében 12.308 ½ portát birtokolt, ami országos szinten kb. 8%-ot jelent. Ezzel az ország legnagyobb birtokosa volt, jellemző, hogy az utána következő Corvin János „csak” 5.937 portát bírt. Aczady szerint a Szapolyaiak ennél is több birtokkal rendelkeztek, a fenti adat csak az ingatlanvagyonuk minimumát jelenti. ACSÁDY 1894, 30–35. Demkó Kálmán szerint Szapolyai János 72 várat birtokolt, ebből Felső-Magyarországon 27 várat. DEMKÓ 1914, 212. Barta Gábor szerint a vajdai várakat leszámítva mintegy 30 várat biztosan, hatot pedig valószínűsíthetőleg birtokolt. BARTA 1983, 42–43., 39. sz. jz.: 211. Vö: Szekfű térképével: „Zápolyai családi birtokok Imre, István és János kezén a XV. század végén és a XVI. század elején.” Eszerint a kisebb birtoktól eltekintve a 9 vajdaival együtt 41 vár volt a család kezén. HÓMAN–SZEKFŰ 1935, 33., a forrásokat ld. i. m. 577.

¹⁵ KUBINYI 1989.; KUBINYI, 1991.

¹⁶ Trencsén városa már az 1380-as évek óta előfordul *civitas*-ként, sőt *civitas regia*-ként is. Azonban az 1477. évi inskripció és az 1493. évi adománylevél is beleérti a várost Trencsén vár birtoklásába. A várost pedig éppen Szapolyai István kapcsolta be a vár vé-

biztosíthatott, hiszen piaca révén könnyebben voltak beszerezhetőek azon dolgok, pl. a különféle luxuscikkek, amelyek akkoriban egy főúri udvartartás nélkülözhetetlen kellékei lehettek. (Ez egyébként beleilleszthető egy olyan európai trendbe, miszerint a főúri rezidenciák igen gyakran „költöznek” jelentős városok közvetlen környezetébe.¹⁷) Szintén Trencsén mellett szólhatott az az érv is, miszerint a városban szedett királyi harmincadot a Szapolyaiak tisztjei szedték be uruk javára.¹⁸ A trencsényi harmincad az egyik legjelentősebb lehetett az országban, tekintettel arra, hogy ez volt a főharmincadhely a Szilézia felé vezető fő közlekedési útvonalon, így a helyben befolyó vámbevételek révén a főúri udvartartás könnyen és állandóan juthatott pénzhez.

Az alábbiakban igyekszünk összefoglalni a Szapolyaiak trencsényi rezidenciájának főbb jellemzőit a Kubinyi András magyarországi főúri rezidenciákról írt tanulmányaiban meghatározott kritériumrendszer alapján.¹⁹ (Munkánkat megkönnyíti, hogy Kubinyi számos esetben példáit éppen a Szapolyaiak trencsényi rezidenciájáról veszi.)

Az első kritérium: a *'residencia'* megnevezés használatával Trencsénben nem találkozunk.²⁰ Szintén nem tudjuk bizonyítani a második feltételt, miszerint a vár a mágnás állandó lakhelye, bár Szapolyai István 1499-ben bekövetkezett halá-

delmi rendszerébe. A XVI. századi összeírások is a vár birtokaként sorolják fel a várost. Ugyanakkor speciális jogállását több királyi privilégium is biztosította már a XIV. századtól, amelyeket I. Mátyás is megerősített. FEKETE NAGY 1941, 90–92. Jól szemléltetik ezt a bonyolult helyzetet a XVI. század közepi urbáriumok, ugyanis az 1564. és 1565. évi urbáriumok szerint „*Trinchin civitas libera. Cives Thrinchinienses non numeratur ut caetera possessiones nihilominus ex antiqua eorum consuetudine, iuxta privilegia sua haec pendunt. Ad festum sancti Georgi communiter dant fl. 52 den. 36. Ad festum sancti Michaelis simili modo dant fl. 52 den. 36. Caeterum ab omnibus servitiis, secundum eorum privilegia sunt exempti et immunes.*” MOL MKA U. et C. E 156 Fasc. 99. No. 23.

¹⁷ A probléma természetesen nem ilyen egyszerű, hiszen Szapolyai István első rezidenciáját Késmárkon, egy virágzó szabad királyi városban rendezte be, majd innen tette át székhelyét Szepesvárra, ahova pedig bátyja, Imre Tokajról „költözött” át. Szapolyai István késmárki rezidenciájára ld. KUBINYI 1991, 215.

¹⁸ Az említett adománylevelek nem említik a trencsényi harmincad átengedését a Szapolyaiak számára. Valószínűleg már az 1490-es évek elejétől megszerezhették a trencsényi harmincadot, mivel később biztosan egy Szapolyai-familiárist találunk a trencsényi harmincad élén. (Erről lásd alább a Salczer-családról írtakat.) 1515-ben már biztosan a Szapolyaiak szedték be maguknak a trencsényi harmincadot. IVÁNYI 1936–1939, 255–276., itt: 15. (1937) VII. Krascsenits-hagyaték No. 6. 225.

¹⁹ KUBINYI 1989.; KUBINYI 1991.

²⁰ Kubinyi szerint döntő fontosságú volt az 1492: 14 tc., amely szerint az intéssel történő idézést az úr rezidenciájára, állandó lakhelyére kellett címezni. KUBINYI 1989.; KUBINYI 1991. Trencsén esetében arra van adatunk, hogy a nyitrai káptalan királyi parancsot kézbesít Trencsén várába Hedvig hercegnőnek és Szapolyai Györgynek. MOL DL 68167

láig sokat tartózkodott Trencsénben.²¹ Ő, majd pedig idősebb fia, János a betöltött országos hivatalok (nádori ill. erdélyi vajdai méltóság) miatt természetesen igen gyakran voltak távol. A harmadik kritériumra, miszerint a családtagok állandó jelenlétét kell kimutatnunk, már számos adatunk van. Tudjuk, hogy Szapolyai István második felesége, Hedvig, tescheni hercegnő Trencsénben lakott egészen haláláig, 1521-ig, és férje 1499-ben bekövetkezett halálától mintegy 22 éven át innen intézte a kiterjedt Szapolyai-birtokok ügyeit. Minden bizonnyal itt nevelkedtek a Szapolyai István és Hedvig házasságából született gyermekek, így János és György is, valamint a lánygyermekek, Borbála és Magdolna. Borbála 1512-ig tartózkodott a várban, amikor is Zsigmond lengyel király felesége lett. Ekkor nagyszabású ünnepségre került sor Trencsénben, mivel a lengyel király fényes leánykérő küldöttsége innen vitte Borbálát Krakkóba. A legkisebb, felnőttkort megélt leánygyermek, Magdolna szintén Trencsénben nevelkedett és ott is halt meg. A két fitestvér felnőtt korában már kevesebbet tartózkodott Trencsénben, ez a kitétel főként Szapolyai Jánosra vonatkozik, aki 1510-től erdélyi vajdaként a legtöbb időt Erdélyben ill. Budán töltötte. Ha pihenésre vágyott, akkor is inkább a Buda és Erdély között fekvő birtokait preferálta, így főként Tokajt, Lippát és Debrecent.²² Kivételesen, ha több ideje akadt, akkor meglátogatta a családi rezidenciát. Szapolyai György, János öccse is sokat volt távol, így pl. gyakran volt Budán, de ő valamivel többet tartózkodott Trencsénben, különösen anyja, Hedvig 1521-ben bekövetkezett halála után, amikor a birtokok kormányzását ő vette át.²³

Kubinyi András szerint a következő kritérium a temetkezési hely. A Szapolyaiak esetében közismert, hogy megtartották temetkezési helyül Szepeshelyt, mind Szapolyai Imrét, mind pedig Szapolyai Istvánt és feleségét, Hedviget is ott temették el. Hedvig esetében ugyanakkor a nagyszabású ravatalt Trencsénben tartották, amelyen a misét Podmaniczky István nyitrai püspök celebrálta 600 pap jelenlétében, majd pedig Szapolyai György vezetésével fényes kíséret vitte a holttestet Szepeshelyre.²⁴ Adatunk van ugyanakkor arra is, hogy az egyik Szapolyai-testvért, Magdolnát Trencsénben, a várban temették el.²⁵

Az ötödik kritérium szerint a rezidencia egyúttal birtokigazgatási központ is. Arra, hogy a hatalmas Szapolyai-latifundiumokat Trencsénből kormányozták, számos adattal rendelkezünk. Mint említettem, Hedvig hercegnő mintegy két évtizeden keresztül innen irányította az ország legnagyobb birtokkomplexumát. Fennmaradt 1517–1519-ből egy számadáskönyv, amelyet a szakirodalom a tokaji urada-

²¹ KUBINYI 1991, 215.

²² KUBINYI 1991, 215.

²³ KUBINYI 1991, 215. Vö. még: MOL DL 68545, DL 68543, DL 62116, DL 47656. Minden bizonnyal az utolsó, Trencsénből keltezt oklevele 1526. június 24-én kelt. DL 47677

²⁴ KÁROLYI 1910, 51.; LUKINICH 1943, 128.

²⁵ NAGY 1857–1868. X. köt. 1863, 490.

lom számadásaként tart nyilván.²⁶ A számadáskönyv azonban nem csupán Tokajra vonatkozik, hanem a környékbeli Szapolyai birtokokra is, így tartalmazza: Hernádnémeti, Vámos, Tállya, Regéc, Szádvár, Torna, Boldogkő és Szatmár bevételeit is, úgyszintén a kiadásokat. Ez a számadás nagyon jó forrás arra, hogy a Szapolyai-birtokok igazgatásáról és gazdálkodásáról általános áttekintést nyújtsunk. A számadás szerkezetéből arra következtethetünk, hogy a zempléni, tornai, abaúji és szatmári birtokok bevételeit Tokajba gyűjtötték össze, tehát Tokaj egyfajta aligazgatási központja lehetett a környékbeli Szapolyai-birtokoknak. Ennek analógiájaként fogható fel a Dunántúlon Pápa, ahol a pápai várnagy volt a felelős a környékbeli Szapolyai-uradalmak, így Csesznek és Ugod bevételeinek adminisztrálásáért.²⁷ A tokaji számadások szerint a különféle gazdasági eseményekre Hedvig hercegnő adta ki az utasításokat. Az uradalmak legnagyobb pénzbevétele három tételből állt össze: egyrészt a jobbágyok által fizetett évi cenzuból, a Szapolyaiakat mint bandériumtartó zászlósurakat megillető királyi dikából, ill. az új idők jeleként: a birtokokon „nagyüzemben” végzett kocs máltatásból. A kiadások közül a legnagyobb tételt az uradalmak igazgatása és a familiárisok fizetése felett megmaradt összegek, azaz a birtokok jövedelmeinek Trencsénbe vagy a főúr más tartózkodási helyére kiküldött összegei tették ki. A birtokok jövedelmének elszámolásakor szereplő 8 tételből 5 esetben a pénzt Trencsénbe küldték, összesen 4348 Ft-ot, míg két alkalommal a Budán tartózkodó Szapolyai Jánosnak küldtek fel egyszer 500, majd 550 Ft-ot, a harmadik esetben pedig Erdélybe küldtek 550 Ft-ot a vajdának, tehát a birtokok tiszta jövedelmének, közel 6000 Ft-nak (5948 Ft) több mint 70%-át (73%) közvetlenül a birtokigazgatási központba, Trencsénbe továbbították. Ez meglehetősen nagy összeg volt, hiszen itt csak a birtokok tiszta jövedelméről van szó. Az is bizonyos, hogy erről a területről látták el a rezidenciát élőállattal, a számadás időszakában (1518/19) 4 alkalommal küldtek összesen 207 marhát és 108 hizott sertést Trencsénbe, amelyeket a környéken, így Dobon vagy Nánáson vásároltak fel (a marhákat egyszer 2 Ft 10 den, majd 2 Ft 97 den, de többnyire 3 Ft-ért, a sertést 1 Ft 40 den-ért, ill. 2 Ft 45 d-ért). Az állatok Trencsénbe hajtásának költsége 12 és 20 Ft között mozgott. (Egyébként innen látták el a visegrádi várőrséget is marhával és gabonával, erre azért volt szükség, mert Szapolyai János egyúttal koronaőr is volt, ezért neki kellett gondoskodnia a visegrádi őrségről, igaz felerészben – a másik koronaőr Perényi Péter volt.) Részben borral is innen látták el Trencsént, hiszen a szüret után 17 hordó bort küldtek fel, ez volt a legnagyobb kiadási tétel a többi vár szükségleteihez képest, hiszen Tokajon csak 12 hordó maradt a vár szükségleteire, míg pl. Szepesvárra 6 hordót küldtek. A számadások tartalmaznak adatokat a

²⁶ Vö.: SZABÓ 1975, 60.; NÓGRÁDY 1998, 109.

²⁷ A pápai, cseszneki és ugodói uradalmak jövedelmét, jelen esetben a királyi dikát, a pápai várnagy alvárnagya adminisztrálta Szapolyai Györgynek Trencsénben, az erről kiadott nyugtáját (1523. szept. 14. Trencsén) ld. MOL DL 68543. A pápai várnagy személyesen is vitt jövedelmet Pápáról Trencsénbe Szapolyai Györgynek (1523. okt. 13. Trencsén) ld. MOL DL 68545.

familiárisi személyzetre és azok fizetésére is, ezeket az adatokat most nem idézhetjük, annyit azonban megjegyezhetünk, hogy egy Szapolyai-familiáris évi fizetése általában 75 Ft volt, de efelett további juttatásokban is részesült. A kiadások kapcsán pedig feltűnik, hogy a Szapolyaiak be is fektettek uradalmaikba: ezt jelzik a Tokaj környékén művelt szőlők bér munkában történő megművelése, a nánási és keresztúri majorságok fenntartása, Hernádnémetin malom építése, vagy Tokajon komp vásárlása. Költöttek építkezésre is: így Tokajban kúriát emeltek, Regécen a várat bővítették. A kiadások fényében a főúr céljaira megküldött 6000 Ft így jelentős jövedelemnek számított és mindez egy jól megszervezett uradalom-igazgatásra utal.²⁸

A Szapolyaiak trencsényi jövedelméről nincs adatunk, a birtokigazgatási szervezetet illetően viszont ismerünk néhány trencsényi udvarbíró (*provisor*). 1513-ban említik Gloch János trencsényi udvarbíró.²⁹ 1520-ban említik azt a Muthnazky (vagy Muthna) Gergely „*castellanus castris Trinchiniensis*”-t, aki 1523-ban már mint „*provisor curiae castris Trynch*” szerepel. A két tisztséget valószínűleg egyszerre viselhette, mert egy 1524. évi oklevélben már ismét „*castellanus castris Trinchiniensis*”-nek nevezték.³⁰ Funkciója nyilván hasonló lehetett pl. a szepesvári vagy a pápai várnagyéval, esetleg csupán a trencsényi uradalom igazgatásáért volt felelős.

Érdekes lehet a Szapolyaiak Trencsén megyei famiálisainak sorsát is végigkísérni, bár előre kell bocsátanunk, hogy nem rendelkezünk túl sok adattal. Mindenképpen említést érdemel a Kolozsvárról Trencsén városába költöző Salczer család. Kolozsvári Lőrincet és Mátyást 1482-ben említik mint trencsényi polgárokat. Korábban feltehetőleg sóhivatalokat is viselhettek, de minden bizonnyal annak a kolozsvári Salczer-családnak lehettek a leszármazottai, akik a szűcs-céh tagjai voltak.³¹ Lőrinc 1492-ben trencsényi harmincadósként szerepel,³² talán már akkor a Szapolyaiak szolgálatában. Mindenesetre ettől kezdve gyorsan emelkedik: sorban szerez birtokokat előbb csak zálogban, majd azután örökjogon is a megye területén. 1493-tól már a megszerzett Zablát birtokról veszi nemesi praedicativumát,³³ de nevezik trencsényinek³⁴ is. 1501-ben a Szapolyaiak trencsényi alispánja, 1504-ben trencsényi és bajmóci várnagy (kapitány). A család Lőrinc révén nagy karriert fut be, 1504-ben megveszik a Hont megyei Hruszó várát (egy ideig innen írják előnevüket),³⁵ majd 1506-ban Ugróc várát veszik előbb zálogba, majd kapnak rá adományt. Lőrinc leányai igen előkelőkhöz mentek feleségül, így legidősebb lánya,

²⁸ Valamennyi adat: MOL DL 26161.

²⁹ MOL DF 243372.

³⁰ IVÁNYI 1937, 239., 233. és IVÁNYI 1938, 244.

³¹ JAKÓ 1990, No. 2287.

³² MOL DF 259340.

³³ FEKETE NAGY 1941, 402.

³⁴ MOL DL 50207

³⁵ MOL DL 103065, DL 103065. A várát fele részben Ákosházi Sárkány Ambrustól vette meg, aki később veje lett.

Zsófia Ákosházi Sárkány Ambrushoz,³⁶ Juliánna pedig Forgách Miklóshoz.³⁷

Egy másik ilyen érdelemes karrier már Mohács utánra nyúlik át. A szóban forgó Baracskey-család törzsbirtokai Bars megyében voltak, de Trencsén és Nyitra megyében is voltak birtokaik. Baracskey Pál először 1522-ben tűnik fel, ekkor egyik Trencsén megyei birtokának részét zálogosítja el a Podmaniczkyaknak. Ismert, hogy az 1528-as ostrom idejében Szapolyai egyik trencsényi kapitánya volt.³⁸ Az ostrom után I. Ferdinánd pártjára állt, így megtarthatta Trencsén és Nyitra megyei családi birtokait,³⁹ majd Thurzó Elek szolgálatába lépett. 1543-tól 1546-ig Baracskey Pál a Thurzók trencsényi udvarbírája és 1543–1544-ben egyben várnagya is (*provisor et castellanus*).⁴⁰ Ezt követően 1550–1555 között a kamarai kezelésbe került vár udvarbírája volt.⁴¹ Minden bizonnyal a trencsényi várban betöltött hivatalával volt összefüggésben, hogy 1535-től trencsényi alispánként, majd 1554–1555-ben pedig már főispánként szerepelt.⁴²

Térjünk vissza a rezidencia vizsgálatára: a hatodik kritérium is áll Trencsényre, azaz a családi kincstárát és levéltárát itt őrizték, bár adatunk van arról, hogy Szepesváron is őriztek okleveleket.⁴³ Azt, hogy a Szapolyai család kincstárát és levéltárát egészen 1528-ig, a vár I. Ferdinánd kezére kerüléséig Trencsényben őrizték, bizonyítja a vár átadásáról szóló megegyezés két pontja is. Az első pont szerint a várban őrzött, Szapolyai János tulajdonát képező aranyból, ezüsből és más kincsekből a kapitányok kifizethetik embereiket. A harmadik pont szerint pe-

³⁶ A házasság már évekkel 1519 előtt létrejött és jó üzletet jelentett Salczer Lőrincnek is, aki leánya révén megszerezte Lednice várát Sárkány Ambrustól. DL 103120.

³⁷ FEKETE NAGY 1941, 402–403.

³⁸ KENYERES 1995, 7.

³⁹ MAKSAY 1990, 814. Az eredetileg Bars megyei származású Baracskey-család Missent 1348-tól bírta, hogy a megyében található három Újfalu közül melyik volt Baracskey Pál birtokában nehéz azonosítani. A Baracskey családra és Trencsén megyei birtokaira l.: FEKETE NAGY 1941, 154–155., 200–201., 219–220. Nyitrában is voltak a birtokai: I. Ferdinánd 1539. december 17-én új adománylevelet adott Baracskey Pál Nyitra megyei birtokára, Vicsapapátira („Wychap et Apathy”), amelyekről azt állította, hogy szüleitől kezdve családja birtoka volt. MOL MKA 1. köt. 285.

⁴⁰ MOL MKA Archivum familiae Thurzo E 196 Irr. Fasc. 12. fol. 524–534. ; MOL MKA Lymbus E 211 III. ser. 22. t. fol. 146r–152v. 1544-től egy Nagy László nevű tiszt lett a várnagy, aki már 1543–44-ben is Trencsényben szolgált. Uo. fol. 546r, 547r.

⁴¹ KENYERES 1995, 15.; KENYERES 1997, 114.; KENYERES 2002, 742–743., 748., 751.

⁴² Baracskeyt 1535-től trencsényi alispánként említik. Podmaniczky Oklt. II. köt. 515. ; Fallenbüchl szerint Baracskey Pál 1545-től 1548-ig, majd 1554-től 1559-ig adminisztrátorként Trencsén vármegye hatóságának élén állt. FALLENBÜCHL 1994, 103. Vö.: Baracskey főispáni kinevezési okirata I. Ferdinándtól, Pozsony, 1554. április 9. MOL A 57 Libri regii 3. köt. 202–203. 1554. október 17-én kelt levelében Baracskey „Comes et provisor Trenchiniensis”-nek címezi magát. MOL MKA Litterae ad cameram exaratae E 41 No. 71. Comes-nek címezi magát 1555-ben is. Uo. No. 12., 41.

⁴³ KUBINYI 1989, 89.; KUBINYI 1991, 215.

dig a kapitányok a várban őrzött és Szapolyait érintő privilégiumokat maguknál tarthatják, csak a Trencsén várát és a vármegyét érintő okleveleket és regisztrumokat kell átadniuk. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a vármegye levéltárát is a várban őrizték.⁴⁴

Az ország legnagyobb birtokosának, aki komolyabb politikai célokat fogalmazott meg, szüksége volt egy olyan várra, rezidenciára, amely kielégíti a reprezentációs követelményeket.

Trencsén fekvése igen kedvező volt. A vár három oldalról ostromolhatatlan: északon és nyugaton a város terül el alatta, teljesen a Vág partján. A várost a vártól meredek sziklafal választja el, amely a keleti oldalon is folytatódik, erről az oldalról az akkor még meglévő holtág is védte. Egyedül déli, délkeleti irányból volt ostromolható, 1528-ban is itt állította fel ágyúit és lövette a várat I. Ferdinánd hadvezére, Hans Katzianer. Ezt az oldalt azonban Szapolyai István megfelelő védművekkel erősítette meg. Szapolyai kettős falgyűrűt építtetett, közötté mély árokkal,⁴⁵ és ezt egy előretolt toronnyal (az ún. Malomtorony) is megerősítette.⁴⁶ Az ő idejében illesztették bele a várost egy falgyűrűvel a védelmi rendszerbe. A vár alsó- és felsővárra oszlott. Az alsóvár nagy térsége lehetővé tette akár lovagi tornák megrendezését is. Hat kapun keresztül lehetett a vár közepébe, a belső-várba jutni, ahol két palota volt található: a nagyobbik palota-szárny a lovagteremmel együtt még Borbála királyné idejében épült az 1430-as években. A Szapolyaiak a várudvar átellenben lévő részén, az öregtorony (Máté-torony) nyugati oldalán felépítették a maguk palotaszárnyát.⁴⁷

A megfelelő palota és erős védelmi rendszer kialakítása mellett egyéb reprezentatív „beruházásokat” is folytattak a Szapolyaiak Trencsénben. Szapolyai István felesége, Hedvig számára a vár mellett díszkertet építtetett, amely nyomaiiban még a XVI. sz. közepén is létezett.⁴⁸ A másik ilyen reprezentációs objektum a vadaskert volt. Erre igen érdekes adatokat találtam már a Mohács utáni időszakból.

⁴⁴ ŠOAT MMT Listiny, Cista III. Fasc. 10. No. 15.

⁴⁵ „*Verum Stephanus Zapolianus Joannis pater, vir bellicosus et experiens, re animadversa, constructo duplici muro, maximeque firmo, nec non profundiore fossa utrinque parietibus saxeis suffulta, multis impendiis magnoque labore ita vitium correxerat, ut ea quoque ex parte non nisi summis longissimae obsidionis viribus superari posse censeretur.*” ISTVÁNNFFY 1758, 92.

⁴⁶ BRUNOVSKÝ–FIALA–NEŠPOROVÁ–ŠIŠMIS 1991, 46–47. A szakirodalom ugyanakkor kétségbe vonja, hogy ez az előretolt bástya, a Malom-torony Szapolyai István idejében épült volna. Tény, hogy az 1528. évi ostrom után a Thurzók jelentős építkezéseket folytattak, amelynek fő célja a vár helyrehozásán kívül további erősítések építése is volt. Úgy tűnik, hogy egy új bástyát is emeltek, igaz ez a vár egyik kapujánál történhetett. 1540. évi bejegyzés a Thurzók építési számadásából: „*Pro reformatione noviter fundatae bastiae per Georgium Thurzo penes portam eundo propter fossatum ad fortalicium expositi sunt fl. 112 d. 42.*” MOL MKA E 196 Fasc. 12. fol. 159r.

⁴⁷ MENCLOVÁ 1964, 77–79.

⁴⁸ Ld. a XVI. századból fennmaradt inventáriumokat: KENYERES 1995, 53–61.

1555-ben a trencsényi udvarbíró utasításában egy igen meglepő pontra bukkanunk: *A várkapitány a saját asztaltartására mértékkel, de az udvarbíró tudtával halászhat és vadászhat, kivéve a szarvasokat, amelyeket Szapolyai János ideje óta tilos elejteni és azokat [az udvarbíró] őriztetni tartozik.*⁴⁹ Vajon mi lehetett a szarvasvadászat tilalmának oka? Tudjuk, hogy a Magyarországon Mátyás királyhoz köthető reneszánsz vadaskerteknek állandó díszei voltak az idomított szarvasok, és a királyi mintát több főúr is követte. A közfelfogás szerint pedig szarvast kizárólag a király és a főurak tarthattak.⁵⁰ De vajon volt-e Szapolyainak Trencsénben vadaskertje? XVI. sz. közepi források segítségével választ tudunk adni a kérdésre. Az említett udvarbírói utasítás kiadását ugyanis hosszas előmunkálatok előzték meg, a közvetlen munkálatokban az Udvari Kamara egy tanácsosa, valamint Desewffy János magyar kamarai elnök vettek részt. A módosításokat Miksa főherceg terjesztette Ferdinánd király elé.⁵¹ A főherceg előadta, hogy megtudta Desewffy Jánostól, hogy János vajda idejében Temesvár alól szarvasokat hajtottak Trencsén alá, ahol addig egyáltalán nem voltak. Szapolyai János külön öröket rendelt ki a szarvasok védelmére, sőt a tetten ért vadorzókkal szemben testi fenyítést írt elő. (A főherceg

⁴⁹ „*Capitaneus vero pro usu mensae suae bona ratione et moderatione praehabita piscare ac venationem cum scitu provisoris agere potest. Exceptis cervis, qui omnino non venari, verum quemadmodum tempore regis Joannis moris erat erat [sic!], custodiri debent, quod provisor et capitaneus mandabunt.*” I. Ferdinánd utasítása Prandorffer Tamás trencsényi udvarbírónak. Augsburg, 1555. április 1. MOL MKA Diversae instructiones E 136 1. köt. fol. 119–125. Kiadva: KENYERES 2002, 748–755. Az idézett hely az utasítás [13.] pontjában található uo. 753.

⁵⁰ A szarvas hazai kultuszára ld. CSÖRE 1980, 148–150., 181–182., 187.

⁵¹ „*Den Articl geajidts halben, so in obangeregter alten instruction etwas khurz unnd unnsers erachtens nit ausdruecklich genueg begriffen, hab Ich wie Euer Khunigliche Maiestät genedigst sehen werden doch auf derselben wolgefallen, allain von deßwegen erleüttert, das Ich durch ernenten Desevffy bericht bin, wie das noch bey des Weida in Hungern Khünig Hannsen, unnd Frater Geörgen Zeitthen, gar von Themeschwär Hierschen deren zuvor alda khainer gewest sein sol, dahin gefüert, unnd dermassen gehaidt, darzue auch sonndere geordnete personen, die bey tag unnd nacht ir vleissig aufsehen, auf die wildprät schediger gehabt gehalten, unnd gegen denselben wildprätschedigen mit der leibstraff verfahren worden, das derselben hierschen alda zw Trentschin ain grosse menig gewest. Yezo aber so gar abgeodt unnd durch die Balachischen gajßhiertten veriagt sein, das selten ainer gespüert werden solle. Derhalben in vermelten articl sonnderlich begriffen damit weder der Provisor noch Hauptman ainischen hierschen zufellen sich nit undterstehen, sonnder dieselben immassen hievor der gebrauch gewest häden lassen sollen, damit aber solhes beschehen unnd sonderlich das hochwildt gehädt werden khünndte, so müessen, wie Ich bericht bin, bemelte Balachische gajßhiertten mit irem viech abgeschafft unnd inen dasselb alda zuhalten nit gestatt werden, dann sy auch Ewer Khunigliche Maiestät wenig nuz schaffen sollen.*” Miksa főherceg felterjesztése I. Ferdinánd királynak, Bécs, 1555. március 5. ÖStA HKA HFU RN 5. April. fol. 19–22.

ugyanakkor hozzátette, hogy értesülései szerint a vlach pásztorok az elmúlt időszakban szinte teljesen kipusztították a szarvasokat.) Hogy Desewffy előadása mennyire fedheti a valóságot, nem tudhatjuk, mindenesetre olyan nagyszabású vállalkozásról lehetett szó, amelyre még közel 30 év után is emlékeztek. Desewffy János édesapja, Ferenc Szapolyai familiárisaként volt Pozsega megye ispánja 1514-ben.⁵² Apját János követte 1525-ben az ispánságban, így feltehetően ő maga is Szapolyai János familiárisa volt, tehát apja révén vagy saját maga is tudhatott Szapolyai szarvas-telepítéséről. Annak is lehetett alapja, hogy Szapolyai a Temesköz-ből hozatott szarvasokat, ugyanis Oláh Miklós nevezetes művében, a Hungaria-ban említi, hogy a Temesköz déli részén, a Temesvártól Szendrőig húzódó síkságon, Maxond-pusztá és Deliblát vidékén „... a szóbeszéd szerint gyakran láttak olyan szarvas- és dämvadcsapatot, melyhez három-, négy-, sőt több ezer állat tartozott...”.⁵³ Eszerint nem elképzelhetetlen, hogy Szapolyai – aki rezidenciája környékén bizonyára a királyi vadaskertek vadállományát kívánta reprezentálni – valóban hozatott szarvasokat a Temesköz-ből, ahol bőségesen voltak fellelhetők. Szapolyai rendelte el a vadak éjjel-nappali őriztetését is és a vadorzókkal szembeni kemény fellépést is. Ez utóbbi szokatlan volt, általában ilyen esetekben megelégedtek a zsákmány és a vadászfegyverek lefoglalásával.⁵⁴ (I. Ferdinánd válaszában egyébként egyetértett korábbi ellenfele intézkedésével, csupán csak a testi fenyegetés ellen tett kifogást.⁵⁵) Egyébként Szapolyai akciója nem volt egyedülálló: tudjuk, hogy Báthori György a babócsai vár mellett vadasparkot létesített és oda a szarvasokat délről hozatta.⁵⁶

Szapolyai trónra jutásával Trencsén történetében is új fejezet kezdődött. Miután I. János az 1527. szeptember 27-i tokaji, majd a következő év március 8-i szinai csatában is vereséget szenvedett és kiszorult az országból, I. Ferdinánd első dolga az volt, hogy elfoglalja Szapolyai felvidéki várait. I. Ferdinánd hadvezére, Hans Katzianer először Szepesvárt foglalta el gyakorlatilag kardcsapás nélkül, majd Likavát és Liptóújvárat, szintén viszonylag könnyen. A fő cél, úgy tűnik, Trencsén elfoglalása volt. Szapolyai jól felszerelte a várat élelemmel, hadianyaggal⁵⁷ és közel 2000 híve várta az ostromot. Az ostrom menetét viszonylag jól ismerjük⁵⁸: Katzianer mintegy 3700 német zsoldosból és néhány száz magyar lovas-

⁵² A Desewffy család Pozsega megyei szereplésére ld. NAGY 1857–1868. III. köt. Desewffy Ferencre mint Szapolyai familiárisára Kubinyi András hívta fel a figyelmet. Vö.: KUBINYI András előadása jelen tanulmánykötetben.

⁵³ OLÁH 1985, 17. fejezet, 69.

⁵⁴ RADVÁNSZKY 1896, 170.

⁵⁵ I. Ferdinánd király leirata Miksa főhercegnek, Augsburg, 1555. április 10. ÖStA HKA HFU RN 5. April. fol. 123–124.

⁵⁶ KUBINYI 1991, 216.

⁵⁷ Az ostrom után a vár átadásakor (1528. június 30.) készített inventárium szerint összesen 32 darab különböző típusú ágyút és 193 darab szakállas puskát írtak össze. ÖStA Kriegsarchiv Alte Feldakten 1528/6/5. b.

⁵⁸ Az ostrom leírását főként Istvánffy révén ismerjük behatóan. Részletesen ld. VLAHOVICS 1883, 3–11. és KENYERES 1995, 7–9.

ból álló seregével május elején kezdte meg az ostromot. A vár védői igen hosszú ideig, mintegy másfél hónapig álltak ellen sikeresen. Végül a szerencse segített a Habsburg-csapatokon: Czobor Gáspár javaslatára, aki jól ismerte Trencsént, mert többször vendégeskedett itt, úgy döntöttek, hogy megpróbálják célzott ágyúlövésekkel felgyújtani a várat és ez sikerült is. A tűzvész jelentős károkat okozott, a védők közül sokan estek áldozatul, a készletek nagy része megsemmisült, a vár nem volt tovább tartható. Június 24-én a felek megkötötték a már említett kapitulációs szerződést, majd pedig június 30-án a várat a védők átadták.⁵⁹ A vár megszerzésével I. Ferdinánd nem csupán fő ellenlábasa rezidenciáját tudhatta magáénak, hanem stratégiai győzelmet is aratott, hiszen így egészen Trencsénig a Vág partján lévő többi vár is a kezébe került, az északnyugati országrész ezzel biztosítva volt számára.

Szapolyai uralkodása szempontjából ezt követően még egy rövid epizód erejéig felbukkan Trencsén vára. Az Isztambulban tartózkodó és az ostrom sikeréről nem értesült Ferdinánd-párti követekkel (Habardanecz János és Siegmund Wiechselberger) szemben Laski Jeromos éppen egy dezinformáció segítségével akarta János király pozícióit erősíteni – de ez már egy teljesen más történet.⁶⁰

Még egyszer felmerült a Szapolyai-család neve Trencsén történetében: 1549-ben Izabella és I. Ferdinánd között folyó tárgyalásokon szóba került, hogy a Szapolyai-családot ősi rezidenciájukkal, Trencsénnel kárpótolják. A várat a Magyar Kamara 1548 végén vissza is váltotta Thurzó Elek özvegyétől, de a Szapolyai család nem kapta meg soha. I. Ferdinánd nyilvánvalóan az ország határain kívül akarta tudni egykori ellenfele özvegyét és fiát, Izabellát és Szapolyai János Zsigmondot.⁶¹ Így az 1528. évi ostrommal Trencsénben visszavonhatatlanul véget ért a Szapolyaiak félévszázados uralma.

⁵⁹ A várfeladási feltételeket 15 pontban állapították meg. A védők szabadon elvonulhattak, minden értéküket magukkal vihették. A várat minden hadiszerezzel együtt kellett átadni. ŠOKA, Trencín MG Trencín, Listiny. Cista III. Fasc. 10. No. 15. Capitulacio Castri Trinchiniensis. A szerződést kivonatossan közli KÁROLYI 1910, 56–58.

⁶⁰ Trencsén 1528. évi ostromának diplomáciai vetületét ld.: KENYERES 1995, 10–12. A Habsburg-párti követek jelentésének vonatkozó részét ld. GÉVAY 1837, 20. A jelentés legutóbbi kiadását ld.: BARTA 1996, a vonatkozó rész: 193–195. A kiadók jegyzetükben a trencsényi ostromot „kisebb csatározások”-ként említik (uo. 44. jegy. 219.), holott az ostrom kimenetele nagy jelentőséggel bírt az országrész birtoklása szempontjából, valamint a siker pszichikai jelentősége sem lebecsülendő.

⁶¹ Ludwig Starek és Károlyi János szerint a vár kamarai átvételének közvetlen oka, hogy Szapolyai János özvegyét, Izabellát, és fiát, János Zsigmondot többek között Trencsén várával akarták kárpótolni. 1553. tavaszán járt Trencsénben Izabella egyik várnagya is. STAREK 1852, 24.; KÁROLYI 1910, 63.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Magyar Országos Levéltár=MOL

Magyar Kamara Archivuma=MKA

E 227 Libri Donationum

E 156 Urbaria et Conscriptiones (U. et C.)

E 196 Archivum Familiae Thurzo

E 211 Lymbus

E 41 Litterae ad Cameram Exaratae

Magyar Kancellária Levéltára=MKL

A 57 Libri Regii

Diplomatikai Fényképgyűjtemény=DF

Štatni Okresný Archív v Trenčine=ŠOÁT

Magistrat Mesta Trenčina=MMT

Österreichische Staatsarchiv=ÖStA Finanz- und Hofkammerarchiv=HKA

Hoffinanz Ungarn=HFU

BIBLIOGRÁFIA

ACSÁDY 1894

ACSÁDY Ignác: Régi magyar birtokviszonyok, 1494–1598. Budapest, 1894. (*Értekezések a történeti tudományok köréből* XVI/3.)

BARTA 1983

BARTA Gábor: *A Sztambulba vezető út (1526–1528)*. Budapest, 1983.

BARTA 1996

Két tárgyalás Sztambulban. Összeáll.: BARTA Gábor. A tanulmányokat és a jegyzeteket írta: BARTA Gábor és FODOR Pál. Budapest, 1996. (*Régi Magyar Könyvtár Források* 5.)

BRUNOVSKÝ–FIALA–NEŠPOROVÁ–ŠIŠMIS 1991

BRUNOVSKÝ, Ferdinand–FIALA, Andrej–NEŠPOROVÁ, Tamara–ŠIŠMIS, Milan: *Trenčiansky hrad*. 1991.

CSÁNKI 1890–1897

CSÁNKI Dezső: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I-III. köt.* Budapest, 1890–1897.

CSÖRE 1980

CSÖRE Pál: *A magyarországi erdőgazdálkodás története. Középkor.* Budapest, 1980.

DEMKÓ 1914

DEMKÓ Kálmán: Felsőmagyarországi várak és várbirtokok a XVI. században. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 27. (1914) 210–233., 423–441., 573–638.

ENGEL [CD-Rom]

Magyarország a középkor végén. Szerk.: ENGEL Pál. [CD-Rom].

FALLENBÜCHL 1994

FALLENBÜCHL Zoltán: *Magyarország főispánjai. Die Obergespane Ungarns. 1526–1849*. Budapest, 1994.

FEKETE NAGY 1941

FEKETE NAGY Antal: *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. IV. köt. Trencsén vármegye. Budapest, 1941.

GÉVAY 1837

GÉVAY Antal: Legatio Ioannis Hoberdanacz et Sigismundus Weichselberger ad Suleimanum I. Imperatorem Turcarum iussu Ferdinandi I. *Regis Hung. Boh. etc. obita Anno MDXXVIII*. Wien, 1837.

HÓMAN–SZEKFŰ 1935

HÓMAN Bálint–SZEKFŰ Gyula: *Magyar történet*. 2. kiad. III. köt. Budapest, 1935.

HORVÁTH 2001

HORVÁTH Richárd: Adalékok a Szapolyaiak északkelet-magyarországi felemelkedéséhez. In: *Analecta Mediaevalia I. Tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk.: NEUMANN Tibor. [H. n.], 2001, 99–112.

HORVÁTH 2002

HORVÁTH Richárd: *Várak és politika a középkori Veszprém megyében*. PhD-disszertáció (Debreceni Egyetem), 2002.

ISTVÁNFFY 1758

ISTVÁNFFY Miklós: *Historia regni Hungariae*. Viennae, Pragae, Tergesti. 1758.

IVÁNYI 1910

Bártfa szabad királyi város levéltára 1319–1526. Összeállította: IVÁNYI Béla. Budapest, 1910.

IVÁNYI 1936–1939

IVÁNYI Béla: Trencsén vármegye levéltárai a vármegye múltjára vonatkozó, főleg középkori oklevelek szempontjából. In: *Levéltári Közlemények* 14. (1936) 225–245., 15. (1937) 223–229., 16. (1938) 236–248., 17. (1939) 255–276.

JAKÓ 1990

JAKÓ Zsigmond: A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556) I–II. köt. Budapest, 1990. (*A Magyar Országos levéltár kiadványai II. Forráskiadványok* 17.) No. 2287.

KÁROLYI 1910

KÁROLYI János: *A trencsényi vár*. Trencsén, 1910.

KENYERES 1995

KENYERES István: A trencsényi vár a XVI. században. In: *Fons* 2 (1995) 5–72.

KENYERES 1997

KENYERES István: Egy nagybirtok igazgatása és gazdálkodása a 16. században. A trencsényi várbirtok 1543 és 1564 között. In: *Levéltári Közlemények* 68. (1997) 99–142.

KENYERES 2002

XVI. századi uradalmi utasítások. Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrei részére. Szerk. és a bev. tan. írta: KENYERES István. I-II. köt. Budapest, 2002. (*Fons Könyvek* 2.)

KUBINYI 1989

KUBINYI András: Főúri rezidenciák a középkor végén. In: *Dunántúl településtörténete. VII. Falvak, városok, puszták a Dunántúlon XI-XIX. század.* Szerk.: SOMFAI Balázs. Veszprém, 1989. 87–93.

KUBINYI 1991

KUBINYI András: Nagybirtok és főúri rezidencia Magyarországon a XV. század közepétől Mohácsig. In: *A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei* 2.

KUBINYI 2001

KUBINYI András: *Mátyás király*. Budapest, 2001. (Tudomány – Egyetem)

LUKINICH 1943

LUKINICH Imre: *A podmanini Podmaniczky-család története*. Budapest, 1943.

MAKSAY 1990

MAKSAY Ferenc: Magyarország birtokviszonyai a XVI. század közepén. I–II. köt. Budapest, 1990. (*A Magyar Országos levéltár Kiadványai I. Forráskiadványok* 16.) II. köt.

MENCLOVÁ 1956

MENCLOVÁ, Dobroslava: *Hrad Trenčín*. Bratislava, 1956.

NAGY I. 1857–1868

NAGY Iván: *Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. X. köt. Pest, 1863.

NÓGRÁDY 1998

NÓGRÁDY Árpád: A paraszti napszámber vásárlóértéke a középkor végi Magyarországon. In: *Szabó István emlékkönyv*. Szerk.: RÁCZ István. Debrecen, 1998. 105–123.

OLÁH 1985

OLÁH Miklós: Hungaria. Bev.: SZIGETHY Gábor, ford.: NÉMETH Béla. Budapest, 1985. (*Gondolkodó magyarok*).

RADVÁNSZKY 1896

RADVÁNSZKY Béla: *Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században*. [I köt.]. Budapest, 1896. [utánnomás: 1986.]

STAREK 1852

STAREK, Ludwig: *Wegweiser in der Trentschiner Burg-Ruine und Umriss der Geschichte der königlichen Freistadt und Burg Trentschin*. Pozsony, 1852.

SZABÓ 1975

SZABÓ István: A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig. Budapest, 1975. (*Agrártörténeti Tanulmányok 2.*)

VLAHOVICS 1883

VLAHOVICS Emil: Trencsén várának ostroma 1528-ban. In: *A trencsényi kir. kath. Főgymnasium értesítője az 1882–83. tanévről*. Trencsén, 1883.

THE SZAPOLYAI FAMILY AND TRENCSEN

ISTVÁN KENYERES

Possession of castle of Trencsén linked to the office of the captain, who provided the fights continued in Silesia and Moravia to the 15. century. István Szapolyai count of Szepes and chief captain of Silesia got the strategically important Trencsén in pawn from Mathias Hunyadi. Trencsén's golden age and becoming the centre of the surrounding estates started when the family got the castle, the town and the belonging possessions for keeps. To the end of the 15. century they removed from Szepesvár to Trencsén. This castle was suitable from several aspect, it could join the ordering of all over the estates of the Szapolyais, it had good transporting and commercial conditions beside it was effectively defendable. The important palace belonging to the castle, the pleasure garden and the preserve near the castle showed the Szapolyais representative ambitions to develop Trencsén to a European-level residence.